

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN*

A VAJDASÁGI MAGYARLAKTA TÉRSÉG FELZÁRKÓZÁSÁNAK AZ ESÉLYE

THE CHANCES OF FALLING INTO LINE OF THE REGION INHABITED BY HUNGARIANS IN VOJVODINA

ABSTRACT

Human capital in every country, therefore in Serbia as well plays a crucial social and economic role. As a result of political problems, the long change of economic structure, the unsuccessful privatization the human capital has been damage. The majority of the inhabitants suffered an economic, intellectual and moral loss of importance. The experts have stated several time:

- The structural transformation of the economy (transition, EU accession prospects) is not followed by the changes of education and employment policy. There is no communication, institutionalized cooperation between the institutions that plays a crucial role in the development of the region's human capital.
- Individuals (employees, unemployed) make ad hoc decisions in their effort to accommodate to the human labor market expectations. Long term unemployment will raise migration intentions.
- The republic power institutions are not willing to give up their central institutional legitimacy. Decentralized is denied even when economic rationality would require such decision. Therefore, the development of infrastructure and the economic developmental strategies of the local institutions are not harmonized.

1. Bevezetés

A humántőke fontos társadalmi és gazdasági szerepet tölt be. A szerb társadalomban a politikai problémák, az elhúzódo gazdasági szerkezetváltás, a sikertelen magánosítás következtében a humántőke jelentős mértékben sérült. A lakosság zöme gazdasági, szellemi, morális súlyvesztést élt meg. Abból kiindulva, hogy a gazdasági és közigazgatási szubjektumok között a humántőke érdekeit érintő érdemleges dialógus nem indult be, a szakemberek többször megállapították, hogy:

- A gazdasági térszerkezet alakulását (tranzíció, EU csatlakozási készség) nem követik az oktatás és a foglalkoztatáspolitikai proaktív változásai. A régió humántőke fejlesztésében szerepet játszó intézmények között nincs kommunikáció, intézményesült kooperáció.
- Az egyének (munkavállalók, munkanélküliek) ad hoc. döntésekkel próbálnak meg alkalmazkodni a munkaerőpiac elvárásaihoz. A hosszú távú munkanélküliség növeli az emigrációs szándékot.
- A köztársasági hatalmi szervek központi intézményi legitimitását semmilyen áron nem hajlandóak feláldozni. A decentralizálást, még a gazdasági racionalitás elvei mellett is hanyagolják. Ebből kifolyólag elégtelen az infrastruktúrafejlesztés és a lokális szervek összehangolt gazdaságfejlesztési stratégiai is.

A megfogalmazott kérések, régió specifikus megválaszolására, a szabadkai Regionális Tudományi Társaság által végzett empirikus kutatás által kerül sor.¹ Célunk volt behatóan elemezni a humántőke fejlesztésének/fejlesztetheységének lehetőségeit Észak-vajdaság magyarlakta községeiben.

* Egyetemi rendes tanár, Újvidéki Tudományegyetem, Közgazdasági Kar.

2. A szerb munkaerőpiac

A szerb gazdaság „munkaerőpiaca” igen specifikusan alakult az elmúlt húsz évben. A munkanélküliség állandó jelenség volt már a jogelőd Jugoszláviában is, amiről tanúskodnak a '89-es adatok: a munkanélküliségi ráta 17,9% volt. A '90-es éveket jellemző mély politikai és gazdasági válság, nemzetközi szankciók, nemzetközi társadalmi kirekesztettség, társadalmi tulajdonviszonyok dominanciája, lassított gazdasági reformok, nehézkes szerkezeti átalakulás, a szürkegazdaság hatalmas részaránya, alacsony szintű beruházások. Ebben az időben, Szerbiában szimbolikus foglalkoztatás-ügyi intézményi háló létezik, a rejtett munkanélküliség magas. A munkanélküliségtől való félelem mellett a szerb társadalom megismerkedik az infláció és a szegénység fogalmával/jelenségével.

Egy gyorsított ütemű tranzíció indult be (2000), a munkaerőpiac liberalizációjával, a munkajogi előírások szabályozásával. A munka-, illetve a befektetésekre vonatkozó jogi keret többé nem blokkolta a munkaerőpiac szabad működését, a munkaadók szabad döntéshozatalát. A szakemberek 2002-ben 40%-ra becsülték a munkanélküliségi rátát (valós és rejtett munkanélküliség). A jugoszláv/szerb feketézők számát 2002-ben fél millióra becsülték.²

A reformok megkezdését követően a foglalkoztatás törvényes kereteinek módosításai jellemzik a szerb törvénykezést, amelyet egyrészt a közzállalatokban, állami szektorban dolgozók bérének fokozatos emelkedése követett. A szerb munkaerő piaci problémák újbóli fokozódása a magánosítás végső fázisának következményeként kerül (majd) folyamatosan felszínre. Így a reformok más hangvételű eszköztárára van szükség, amely az emberi és annak működéséhez szükséges technikai kapacitások fejlesztésében kap szerepet (pl. oktatási reformok a felnőttképzés szabályozásával). Szerbia 2009-ben, az átmeneti időszak majdnem teljes lezárását követően kétszámjegyű munkanélküliségi rátát tesz a tranzíció sikerének mérlegére. Kétségtelen, hogy a szerkezeti munkanélküliség jelei a munkaerőpiac mind erősebb behatásai miatt egyre kifejezettebbek, ugyanis a munkaerő iránti kereslet és kínálat nem találkozik egymással. Jelen van azonban továbbra is a technológiai munkanélküliség jelensége a szerb gazdaságban, ugyanis a gazdasági szerkezetváltás, a gazdasági hatékonyság felé tett lépések nem tekinthetők befejezettek. A gazdasági világválság általános nemzetgazdaságra gyakorolt hatása miatt rövidebb-hosszabb ideig érezhető lesz Szerbiában a konjunkturális munkanélküliség is. Országunk EU-s ambícióit mérlegelve, a Schengen-t követő időszak feltételezhetjük, hogy a munkaerő-mobilitás növekedéséhez, emigrációhoz is hozzá fog járulni. Így vegyes, több forrásából fakadó befolyások jellemzik a napjaink munkanélküliségét Szerbiában.

Szerbiában a munkaerőpiac szereplőinek sajátosságait 2009-ben így összegezhethetjük (ARS, 2009 – munkaerőállapot-jelentés):³ Szerbia összlakossága 7 528 262, ebből a 15 évnél fiatalabbak száma 1 177 934 (16%), míg a 15 évnél idősebbek száma 6 350 328 (84%). A 15 évnél idősebb lakosság 35,1%-a foglalkoztatott, 6,5%-a munkanélküli, míg az érintett szerb populáció 42,8%-a inaktív. Az inaktív lakosság teljes száma 3 219 048, míg az aktív lakosság száma 3 131 280.

Az aktív lakosság 84%-a foglalkoztatott, míg 16%-a munkanélküli. A foglalkoztatottak megoszlása:

- a foglalkoztatott munkások 1 780 758 (57%),
- az önfoglalkoztatottak 626 999 (20%), amelyek 83%-a önálló vállalkozó, majd a
- a kisegítő családtagok 234 929 (7%). A foglalkoztatott munkások 97%-a teljes munkaidővel dolgozik, 3%-a pedig részmunkaidős.

A szerb munkaképes lakosság foglalkoztatottsági rátája (51%) Európai viszonylatban alacsony. A foglalkoztatottak 70%-a 2009-ben magántulajdonnal rendelkező munkaadónál

dolgozik, 27%-ukat az állam foglalkoztatja, majd társadalmi és egyéb tulajdonformában tevékenykedik a foglalkoztatottak 3%-a.

A munkanélküliek csoportjában a középfokú végzettséggel rendelkezőknek meglepően óriási a részaránya (68,5%). Az elhelyezkedés nehézségeivel legkifejezettebben ez a népességszámú csoport szembesül (2008). Az általuk képviselt munkaerő kínálat nem megfelelő. A szakoktatás reformjai, felnőttképzés, élethossziglani tanulás intézményesítése, versenyképes tudás, kompetencia szükséges.

Ugyanakkor regionális problémák jelennek meg: a munkaerőpiaci különbségek következtében, a rurális és városi térségek, észak-dél fejlettségbeli különbségeiben, és az egyetemi városi központok forráskoncentrációjának eredményeként.

3. Az elvándorlás problémája

A 60-as évek közepétől megkezdődött a munkaképes jugoszláv lakosság szervezett és folyamatos kivándorlása az fejlett nyugat európai országokba. Az akkori jugoszláv szocialista államapparátus által „ideiglenesen külföldön munkát vállalóknak” nevezett emigránsok száma 1971-től, a népszámlálási adatokat figyelembe véve folyamatosan növekedett. 1991-ben 1971-hez viszonyítva 51,1%-kal több jugoszláv állampolgár keresett külföldön személyes és egzisztenciális érvényesülést. Becslések szerint 2,5 millió (más becslések szerint sokkal több)⁴ szerb állampolgár él Szerbián kívül. A volt jugoszláv területek (Montenegró, Koszovó, Szerbia, Vajdaság) összlakosságának 1,9–3,9%-át tették ki 1971 és 1991 között az emigránsok.

Az „agyelvándorlás-agyelszívás” ’90-es években megkezdődött folyamata a napjainkig folytatódik. A technikatudományi karokon tanulók 2/3-a diplomázás után külföldön szeretne munkát keresni. Az emigránsok 50%-a 40 év alatti, 75%-a 45 év alatti (2002 évi statisztika alapján). A munkanélküliség problémája, alacsony bérek, gazdasági és politikai krízis kilátástalansága miatt az elmúlt húsz év a lakosság intenzív emigrációjával is jellemezhető, elsősorban a jóléti államok felé, így a Balkán, vele együtt Szerbia is „a legjobbak nélkül” maradt, szegényes intellektuális tőkével szembesülve. A célországok közé a ’90-es évek változásait követően Magyarország is bekerült.⁵ Erről számol be egy, a Magyarország felé irányuló szerb népességmozgásról szóló kutatás, amely a 2001 és 2008 közötti, Schengen előtti időszak folyamatos kivándorlására hívja fel a figyelmet. Budapest és Pest megye Magyarország általános dinamikus bevándorlási központja, míg a Vajdaság a kivándorlás központi térsége.⁶

Az emigrációból származó veszteségek között elsősorban az *emberi, anyagi, illetve demográfiai jellegűeket* említem, amely következményeképp a „*régió erőtlensége, fejlődési lehetőségeinek hiánya*” jelenik meg. A szakemberhiány számos további probléma forrása: lassuló gazdasági fejlődés, munkatermelékenység csökkenés, innováció hiánya, technológiai elmaradás, versenyképesség fokozatos vesztesége. Az agyelszívással kapcsolatban az elemzők⁷ a „tudományos és kutatói gárda újratermelésének”⁸ és „az intellektuális tőke szétszóródásának”⁹ a „profilok pótolhatatlanságának” problémáját említi.

4. Iskolai végzettség

Szerbiában, Vajdaságban az oktatási intézmények túlnyomó többsége állami. A magániskola és az egyházi iskola alap- és középfokon ritka kivételnek számít. A törvény engedélyezi ugyan, ezért bárki magániskolát nyithat, akinek van rá pénze. Ezt megelőzően azon-

ban az Oktatási Minisztérium ellenőrzi, hogy az iskolaalapítónak van-e hozzá megfelelő épülete (infrastruktúra), szakkádere és az Minisztérium által előírt és hitelesített programja.

A nemzeti kisebbségek oktatási jogait a köztársasági oktatási törvények szabályozzák. Az oktatásügyet jelenleg négy szerbiai törvény rendezi: az általános iskolai törvény, a középiskolai törvény, az átmeneti jellegű főiskolai törvény, valamint az új (2005-ben meghozott) felsőoktatási törvény. 2010 óta a Magyar Nemzeti Tanács új törvényes hatáskörébe tartozik a magyar iskolarendszer és oktatási intézmények működésének befolyásolása.

A vajdasági magyarok (aktív lakosság) iskolavégzettségi szintjében lemaradást tapasztalunk, ugyanis, a középiskolát végzett magyarok száma átlag 9%-kal alacsonyabb (falun ennél több), mint a szerbeké. A középiskolások megcsappanó száma a gyengébb továbbtanulási készségét és az anyanyelvű középiskolák elégtelen számát jelzi. Az egyetemen diplomázott magyarok száma aggasztóan kevés a többségi nemzet egyetemi diplomásainak számához viszonyítva. A lemaradás kb. 3%. Különösen a városi lakosságnál nagy a különbség, ahol kb. 4%-kal kevesebb az egyetemet végzett magyar. A magyarok foglalkoztatása kisebb a városokban, egyébként többségük kisvárosban vagy falun él.

1. táblázat. Iskolázottsági különbségek az etnikumok között – %
Table 1. Educational differences between ethnic groups – %

Nemzeti közösségek	Iskolai végzettség nélküli	3. osztályig	4-7. osztály	Általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem
Szerb	5,42	1,94	13,73	23,06	42,23	4,65	6,69
Montenegrói	2,49	0,95	5,00	16,83	48,14	8,72	16,35
Albán	12,38	1,10	13,58	44,96	16,63	1,87	2,36
Magyar	2,11	3,09	20,95	29,76	37,34	3,28	3,03
Horvát	2,08	2,40	22,91	27,81	38,77	3,06	2,84
Szlovák	1,60	1,70	22,82	31,99	34,87	2,99	3,20

Forrás: UNDP alapján Kajári, Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek, 2006.

További regionális elemzésekből láthatjuk, hogy azokban a községekben, ahol felsőfokú oktatási intézmények működnek, ott meghaladja a lakosság iskolai végzettsége (a magyar többségű községekben is) a vajdasági/szerbiai átlagot. Ahol viszont nincs sok érettségit adó középiskola, vagy főiskola (pl. Magyarkanizsa, Csóka, Óbecse, Kishegyes, Ada) ott az általános iskolai végzettségűek részaránya a magasabb.¹⁰ Szabadka, mint Észak-Vajdaság regionális központja, a középiskolai és főiskolai végzettségű lakosság részarányával meghaladja a vajdasági képzettségi adatokat. Ugyanakkor nem tud olyan képzettségi struktúrát elérni, mint Újvidék és környéke (dél-bácskai régió), ahol az egyetemi végzettséggel rendelkező lakosság aránya 8% körül mozog (Újvidéki Egyetem székhelye, egyéb társadalmi-gazdasági vonzástérség miatt.¹¹ Vajdaságban, Dél-Bácska kivételével minden régióban (körzetben–NUTS 3) az országos átlag alatt marad a felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosság részaránya.

Kor szerinti megoszlásban, mind a szerb és mind a magyar nemzetiségűek esetében a 25–35 éves korosztály rendelkezik a legmagasabb iskolai végzettséggel. Mint területi, mint etnikai keresztmetszetben az Észak-vajdasági régió képzettségbeli különbségek hordozója. A különbségek kialakulásának okai között az oktatási rendszer hiányossága is benne van.

2. táblázat. Az észak-vajdasági régió 15 év feletti lakosságának iskolai végzettsége (%)
 Table 2. The northern region of Vojvodina's population over 15 years of schooling (%)

Régió vagy község neve	Iskolai végzettség nélkül	Általános iskola 3. osztályáig	4-7. osztály	Befejezett általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem
Vajdaság	4,4	2,0	14,4	24,9	43,9	4,3	5,2
Észak-Bácska	2,6	2,0	16,2	27,0	43,1	4,4	4,7
Észak-Bánát	3,5	3,5	2,8	18,8	39,4	3,8	3,6
Magyar lakta községek – Hungarian-inhabited villages							
1 Szabadka	2,2	1,6	15,3	26,5	44,3	4,8	5,1
2 Topolya	3,8	3,0	19,0	28,0	39,1	3,5	3,6
3 Kishegyes	3,5	3,1	17,2	29,3	41,0	3,0	2,6
4 Ada	2,2	2,6	20,6	28,8	38,5	3,8	3,1
5 Magyarkanizsa	2,1	3,2	23,8	30,9	34,8	3,0	2,1
6 Zenta	2,3	2,0	18,8	26,2	41,3	4,8	4,5
7 Csóka	2,7	4,5	24,3	27,9	35,1	2,9	2,2
8 Óbecse	3,6	3,0	17,4	30,3	37,6	3,4	3,8

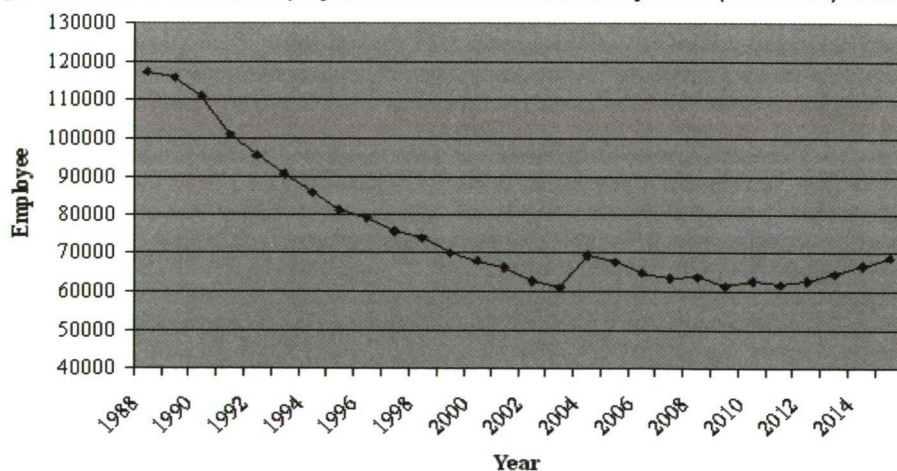
Forrás: Népszámlálás, 2002.

5. Gazdasági esélyek

A 2005–2009 között Vajdaságban gazdasági visszaesés tapasztalható. A munkanélküliség nőtt, az aktivitási- és foglalkoztatottsági ráta viszont csökkent. A legnagyobb munkanélküliséggel Kishegyes, Csóka, Óbecse és Zenta községek szembesülnek. *A diplomás munkanélküliek (SRB) 43,4%-a közgazdász-menedzser, illetve jogi és igazgatási képesítéssel rendelkezik, míg a régióban minden negyedik diplomás munkanélküli (24,8%) óvónő vagy osztálytanító.* A gazdasági ágak között dominál: mezőgazdasági foglalkoztatottak részaránya (23,3%), a feldolgozóipar (21%), a kereskedelemben (15,6%).

1. ábra. Munkaviszonyban lévők száma Észak-Vajdaságban (2010–2015) előrejelzéssel

Figure 1. Number of those employed in Northern Province of Vojvodina (2010–2015) forecast

Forrás: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka archívuma, 2010

Észak-Vajdaságban a meglévő endogén erők vállalkozásképesége és képzettségi szintje nem elégséges ahhoz, hogy a fejlődés motorját képezzék. A kivezető út a központi adó-elvonások csökkentésében és a tőkevonzó képesség növelésében van. Észak-Vajdaság magyarlakta községeiben felfedezhető a periférián tengődő térség legtöbb jegye. Hiányos és egyoldalú (vertikális) a központ és a vidék/periférikus határtérség együttműködése (állami szervek koordinációs hátrányai). Szükséges a kistérség önszerveződésének és kezdeményezőkézségének a fejlesztése. A szakembereknek feladata mihamarabb felfedezni és összehangolni a gazdasági térszerkezet alakulásának speciális igényeit. A legvalószínűbb egy olyan gazdaságfejlődés megvalósulása, amelyben erősen kifejezésre jut az agrárszektor szerepe, bizonyos szinten a kis és középvállalkozások működése és fennmarad egy kifejezett stagnálás.

A munkaerőpiac kaotikus, átláthatatlan igényekkel szembesül, miközben a munkanélküliek az állami segélyekre várnak. Mivel a piac elvárásait tudatos EU-s és valós piactudatú gazdasági elvek formálják át, elsősorban meg kellene szüntetni a központosság okozta cselekvésképtelenségi vákuumot. A vállalkozási hajlam emelésével ugyanakkor lehetővé tenni, hogy az egyének (munkavállalók, munkanélküliek) ne „ad hoc”, hanem megalapozott döntésekkel alkalmazkodjanak a regionális piac elvárásaihoz.

Az oktatási intézmények szakkínálata nem a diverzifikált munkaerőigényeknek felel meg, ezért rugalmas iskolareform, felsőoktatási képzés kell. Az észak-vajdasági régió felsőoktatási lemaradását megfelelő intézményi fejlesztéssel kell megoldani, amely felöleli a prosperáló kutatási és fejlesztési tevékenység célját (a gazdasági és infrastrukturális térszerkezet alakulásának speciális igényei). Meg kell valósítani a „tanuló társadalom” gyakorlatát; kiterjeszteni a tanulási folyamatot a munkaadókra és munkavállalókra is, nagyobb gazdasági teljesítmény és jobb életminőség érdekében (felntötképzési, átképzési tervek).

Községenként vizsgálva a fejlettséget, fejlesztési lehetőséget megállapítható:

- Szabadka, Óbecse, Zenta és Magyararkanizsa vajdasági viszonylatban is fejlettnek számít,
- Ada, Topolya községek feltörőben vannak,
- míg Csóka és Kishegyes, a tartomány legszegényebb községei közé tartoznak.
- 5 évre prognosztizálva növekedés csak Szabadka, Zenta és Ada esetében több mint 10%.
- A többi községben, a régióban, Vajdaságban és Szerbiában 10% alatt marad.
- A prognosztizált eredmények, a foglalkoztatás növekedésének 2–3% évi átlagos növekedése, összhangban vannak a *gazdasági stagnálással*.

6. Javaslatok

A területi stratégiai tervezés során, a foglalkoztatási vagy az oktatási igényeket és a gazdasági térszerkezet alakulását (határregiónok, szomszédos országok és EU) egészében kell figyelni, a humántőke mobilitását is szem előtt tartva. A magyar-magyar önkormányzati együttműködések, több önkormányzat egységes fellépése segítheti a gazdaságfejlesztési probléma átfogóbb, kiterjedtebb felülvizsgálatát.

Az Észak-vajdasági térség stratégiai fejlesztéséhez pótolni kell az elmaradt infrastruktúrát. Szakmailag minden magyar érdekeltségű község sajátos stratégiai fejlesztési terve összehangolandó a többi kistérségi érdekeivel. Ehhez szükséges a konkretizált, kivitelezhető fejlesztési csomópontok és prioritások kijelölése. Ilyenek például az infrastruktúrafejlesztési feladatok:

- A térség pozicionálása Délkelet-Európa közlekedéslogisztikai rendszerében: nemzetközi áru- és utasszállítás, szállítmányozás, az átutazók igényeinek kiszolgálása (közlekedés, felújított autópályák, regionális úthálózatok).
- Felújítani a vasúti közlekedést (kombinált transzport terminálok).
- Felújítani a Tisza-i vízi közlekedést és kikötőt.
- Ipari zónák megnyitása minden kisvárosban – logisztikai infrastruktúra, kereskedelmi és szállítási szolgáltatások koordinálása.
- Gazdálkodás a természeti erőforrásokkal (szennyvíztisztítók és öntözési csatorna-rendszerek kiépítése, gázvezetékek).
- Befektetés a kulturális-társadalmi rendeltetésű infrastruktúrába.

A magyar lakta térségek fejlesztésének legjelentősebb esélyt adó tényezői a mezőgazdaság és a turizmus:

- A mezőgazdasági – élelmiszertermelési tevékenységek támogatása – kedvező hitelek biztosítása. Kedvező feltételek biztosítása a feldolgozóipar számára is az ipari és üzleti (vámmentes) övezetekben. A mezőgazdasági termelők horizontális együttműködése, hogy tárgyalóképesebbek legyenek a nagy feldolgozó/kereskedő vállalatokkal.
- Kutatási és technológiai központ létesítése mezőgazdaság részére. Agrárszakemberek képzése, az EU szabványok szerinti, versenyképes termelés megteremtésére.
- Külföldi tőkevonás és befektetési esélyek növelése az élelmiszeriparban, hűtőházak építésére, modern technológiák bevezetésére a zöldségfélék, gyümölcs feldolgozására, és az élelmiszeripari fogyasztási cikkek termelésére, bio energiatermelés.
- A klaszterek és az inkubátorházak létrehozása az élelemtermelésben, amivel megkönnyítenénk a bekapcsolódást a minőségellenőrzésbe.
- Nemcsak a transzfer vagy átutazó turizmust fejleszteni, hanem a minőséges ott marasztaló kínálatot (kulturális-művészeti programok, termálfürdő, öko-falusi turizmus, kerékpárutak, lóversenypályák, szolgáltató pontok, információs pontok, vadászat és halászat)
- A magyar önkormányzatok összefogásával, kapcsolatteremtés a nemzetközi (magyarországi) pénzügyi, biztosító, szállítói szolgáltatói, szállodai láncokkal (új idegenforgalmi-marketing, egészségügyi- és a faluturizmus).

Kezdeményezni kell a régió szükségleteit kielégítő egyetem és tudásközpont megalakítását (Vajdaságban két millió lakosra egy egyetem jut)

- A megoldásokat a működő egyetemi karok kapacitásaira alapozva, kiegészítve a kihelyezett tagozatokkal és magánegyetemi kapacitásokkal.
- Feltétlenül számolni kell egyes kapacitások decentralizált elhelyezkedésével is a régió nagyobb helységeiben (Szabadka, Zenta, Magyarkanizsa, Topolya, Ada, Becse).

A vajdasági magyarság közösségében, a *képzettség*, a *kreatív technológia*, a *nyitottság* és a *tolerancia* gazdaságfejlesztő hatása a prosperitás záloga.

JEGYZETEK

1. A Regionális Tudományi Társaság projektcsapatának a résztvevői: Dr. Somogyi Sándor – kutatás koordinátor, Ricz András – projektkoordinátor, Dr. Gábrity Molnár Irén, Takács Zoltán, Csiszár Molnár Anna, Dr. Kajári Karolina, Dr. Ribár Gyula.
2. Gábrity Molnár Irén (2006)
3. ARS – Anketa o radnoj snazi, 2009..
4. Strategija za upravljanje migracijama = Službeni Glasnik RS. Br. 59/2009.
5. Az áramlás iránya a '80-as évek végéig a nyugat- és közép-európai országok voltak: NSZK, Ausztria és Franciaország. 92%-uk Európa, míg 7,2%-uk Európán kívül, a tengerentúlra távozott (Gábrity Molnár, 2006, 2008). Németország a legattraktívabb ország a jugoszláv migrán-

sok, munkások, menekültek, azilok és politikai emigránsok számára. Pavlica 1990-ben 600 000 jugoszlávról számol be, amely a hazai emigránsok 25%-a, az 1991-es Népszámlálás adatai szerint. Németország után Ausztria (22,5%), Svájc (14,1%), Franciaország (7,7%), Svédország (3,5%), USA (6,3%), Kanada (2,2%), Ausztrália (1,9%) területén éltek a jugoszláv emigránsok. 1990-et követően Németország tömeges menekültáradatot jegyez: 1994-ig 316 243 főt, majd 1995–1999 között pedig újabb 156 645 menedéjjel rendelkező személyt (Pavlica, 2005). Megjegyzés: Öt év alatt megközelítőleg annyi jugoszláv menekült érkezett Németországba, amennyi menekült 1988 és 1999 között összesen Magyarországra érkezett: Európából, a világból.

6. A Magyarországra vándorlás leginkább érintett szerb települései: Szabadka (3365 fő), Zenta (1951), Újvidék (1020), Topolya (705), Magyarkanizsa (694), Óbecse (524) és Nagybecskerek (508); A Szerbiából érkezők körülbelül 88%-a a Vajdaság területéről vándorolt el. Másrésztől Magyarország, mint célterület települései között leginkább preferált Szeged (4481), Budapest (3 896), Kecskemét (499) és Baja (336). (Kincses-Takács, 2010).
7. Gardelj (2006).
8. 1979–1994 között Szerbia kutatóintézeteiből 1 256 (a tudományos elit 10%-a) szakember távozott. Ezen emigránsok több mint fele 40 év alatti, többnyire természettudományokkal foglalkozó (fizika, kémia, matematika, egészségügy és elektronika területei) kutató volt. Az oktatásukba befektetett mintegy három milliárd dollár direkt veszteséget jelent Szerbia számára, az indirekt következményeket nem is számolva (Gredelj, 2006.).
9. Gábrity Molnár Irén (2007).
10. Gábrity Molnár Irén (2008).
11. Szerbiában a (Szerb Köztársaság Regionális Fejlesztési Stratégiája 2007–2012 értelmezésében) NUTS 3-as régiók a körzetek, amelyek határozott regionális különbségek hordozói, kifejezetten az egyetemi központok meglétének függvényében. Szerbiai szinten Belgrád városában a felsőfokú végzettségük részaránya 21%, Dél-Bácskában 13%, a niši körzetben 11,6%, míg Šumadija körzetében (a Kragujevaci Egyetemnek köszönhetően) a lakosság 9,5%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel (Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007 do 2012.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARS – Anкета o radnoj snazi, 2009.
- Gábrity Molnár Irén (2006): Migrációs folyamatok. In: Gábrity Molnár Irén–Riczy András (szerk.): Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. Regionális Tudományi Társaság. Szabadka. 69–72. o.
- Gábrity Molnár Irén (2008a): Vajdaság népességmozgása az utóbbi fél évszázadban. Közép-Európai Közlemények. 1. évf. 2. sz. Magyarország. 74–85. o.
- Gábrity Molnár Irén (2008b): A szerbiai emigráció fél évszázada. „Határtalan határok” jubileumi Nemzetközi Földrajzi Konferencia, Dobogókő. Magyarország. Forrás: <http://gabritymolnariren.com/emigracio.pdf> (2009. november 15.)
- Gredelj, S. (2006): Virtualni povratnik „četvrte” i „pete” generacije migranata. Filozofija i društvo. 29. sz. Beograd. 77–88. o.
- Kajári Karolina (2006): Életminőség – humánháttér, kultúra, In: Gábrity Molnár Irén–Riczy András (szerk.): Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek, Regionális Tudományi Társaság, Szabadka. 2006. 72–82. o.
- Kincses Áron–Takács Zoltán (2010): Szerb állampolgárok Magyarországon. In: Kovács Tibor (szerk.). Területi Statisztika. 13. (50.) évf. 2. sz. 2010. ISSN: 0018-7828. Central Statistics Office, Hungary. 182–197. o. Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/terstat/2010/02/kincses_takacs.pdf
- Pavlica, B. (2005): Migracije iz Jugoslavije u Nemačku – migranti, emigranti, izbeglice, azilanti. Međunarodni problemi. 57. évf. 1–2. sz. Beograd. 121–158. o.
- Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007 do 2012. Beograd. Forrás: <http://www.ecinst.org.rs/index.php?cat=art&sid=104>
- Strategija za upravljanje migracijama – Službeni Glasnik RS. Br. 59/2009. Beograd.